

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА

Стоматов Едуард Григорович

кандидат юридичних наук, доцент,

суддя

*Комунарський районний суд м. Запоріжжя
м. Запоріжжя, Україна*

З'ясування теоретико-методологічних підходів до наукової інтерпретації охоронної функції кримінального права (явища конкретного) варто, на нашу думку, здійснювати в логічному зв'язку з особливостями охоронної функції права загалом (як явища загального). Саме такий підхід надасть можливість визначення ступінь кореляції між ними. Адже ці поняття є порівняльними, обсяги яких співпадають повністю або частково, вони мають спільну основу, на якій будуються їх відношення, а відтак підлягають подальшому аналізу [1, с. 77–78].

Існує принаймні дві наукові позиції щодо розуміння та меж охоронної функції права 1) охоронна функція права діє з початку формулювання правових приписів і не пов'язується виключно з юридичним фактом вчинення певного правопорушення; 2) охоронна функція права уводиться в дію після певного правопорушення і реалізується в межах правових відносин, що витікають з цього факту. Так, прихильниця першого підходу, проф. Н.О. Гуторова вважає, що «Правова охорона суспільних відносин здійснюється кримінальним правом шляхом встановлення кола суспільно небезпечних діянь, які визнаються злочинами, а також кримінальних покарань та інших заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які їх вчинили. Здійснюючи в такий спосіб охорону суспільних відносин, кримінальне право в подальшому регулює інші суспільні відносин – ті, що виникають між державою й особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, з приводу притягнення останньої до кримінальної відповідальності [2, с. 32].

Також і М.І. Панов відносячи до основних функцій кримінального права охоронну, регулятивну та превентивну, вважає, що «охоронна функція кримінального права полягає у встановленні в кримінальному законі заборон вчинення суспільно небезпечних діянь, що заподіюють чи можуть заподіяти істотну шкоду певним суспільним відносинам та визначення покарання, яке підлягає застосуванню до тих осіб, які вчиняють такі діяння» [3, с. 207]. Фактично мова йде про криміналізацію та пеналізацію суспільно небезпечних діянь. Схожа позиція викладена

простежується і в інших науковців [4, с. 16–17]. Як зазначає О.В. Синьов, «значення терміну «охорона» носить хоча й активний, але попереджувальний характер впливу, а охоплювана даним терміном діяльність органів виконавчої влади та дія норм права здійснюється до вчинення певного правопорушення і спрямована на його запобігання [5, с. 30].

Ю.В. Баулін робить акцент на регулюючій функції кримінального права, адже вважає, що «об'єктивне кримінальне право є однією із публічних галузей права, норми якої регулюють (впорядковують) імперативним методом суспільні відносини, що виникають між державою та особами, які вчиняють кримінальні правопорушення, шляхом наділення владними повноваженнями органів кримінальної юстиції та її посадових осіб для законного обмеження певних прав і свобод осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, з метою забезпечення і захисту публічних інтересів» [6, с. 12]. Основна ідея тез перегукується з баченням принципового розмежування регулюючої та охоронної функції кримінального права проф. Наталії Гуторової, про що вказувалось вище.

Кардинально відмінною є позиція в цьому питанні В.О. Навроцького, який вважає, що «виокремлення регулюючої функції та завдань кримінального права є доволі умовним... Загалом ж кримінальне право покликане не щось змінювати і вдосконалювати, забезпечувати позитивний розвиток, а гарантувати незмінність, стабільність існуючих суспільних відносин, що найповніше охоплюється поняттям охорони [7, с. 27–28]. Розвиваючи власну думку автор розрізняє власне функції кримінального права як галузі права, як галузі кримінального законодавства та кримінально-правової науки. І саме щодо галузі права охоронна функція реалізується (втілюється) у відповідному державному акті (кримінальному законі) кола діянь, які визнаються злочинами, та державних заходів впливу (покарання та інших примусових заходів) за їх вчинення, обставин, що виключають злочинність діяння, а також підстав звільнення від кримінальної відповідальності та покарання [7, с. 28].

Особливості механізму кримінально-правової охорони соціальних цінностей С.Д. Шапченко вбачає в його дуальності, що складається з двох елементів: «загально регулятивного» (встановлення конкретної кримінально-правової заборони та її дотримання суб'єктами правовідносин) та «традиційного» (порушення кримінально-правової заборони, за чим слідує кримінально-правова оцінка такого порушення, обрання конкретного заходу кримінально-правового впливу і застосування його до правопорушника) [8, с. 141]. В той же час О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк кримінально-правові відносини,

пов'язані з криміналізацією і пеналізацією діянь, небезпечних для суспільства називають загально-регулятивними, а охоронними кримінально-правовими відносинами вважають ті, які виникають внаслідок вчинення злочину і «розриву» загально-регулятивних відносин [9, с. 26–28]. Подібну позицію висловлює і професор Віктор Грищук. На його думку, регулятивні кримінально-правові відносини виникають з моменту набрання чинності кримінальним законом, а з вчиненням злочину припиняються, і саме з цього моменту виникають охоронні кримінально-правові відносини [10, с. 30].

І така позиція має послідовників, які висловлюються за те, що об'єктом охоронної функції кримінального права виступають: суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням особою злочину і закінчуються з моменту погашення або зняття з особи судимості [11, с. 242]. Тобто, об'єкт охоронної функції – це охоронювані кримінально-правові відносини, правовідносини кримінальної відповідальності і покарання, а також інші правовідносини, які складаються в процесі реалізації приписів норм санкційного комплексу кримінального права. Таким чином, об'єкт охоронної функції кримінального права за своїм змістом набагато вужчий, ніж об'єкт злочинного посягання або об'єкт кримінально-правової охорони [11, с. 242]; охоронювані суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення і державою в особі органу досудового розслідування, прокурора або суду [12, с. 7].

Досить переконливими є міркування проф. Наталії Гуторової щодо специфічних особливостей об'єктів кримінально-правової охорони залежно від рівня їх правового регулювання. Так, на її думку, «одну групу цих відносин становлять ті, які пов'язані із забезпеченням основоположних прав і свобод людини, – права на життя, здоров'я, свободу, честь, гідність, недоторканність. Специфіка цих відносин полягає в тому, що вони врегульовані міжнародно-правовими актами і Конституцією України, які визнають ці соціальні цінності як найважливіші і гарантують їх правову охорону. Як правило, в цій сфері спеціальні нормативно-правові акти регуляторного характеру відсутні, а правова охорона таких відносин передбачається в нормах, що належать до охоронюваних галузей права і встановлюють відповідальність за посягання на них» [2, с. 33].

Інша група відносин, поставлених під кримінально-правову охорону, належить до тих, які докладно врегульовані іншими галузями права, а норми кримінального права при виконанні охоронної функції виконують у межах логічної правової норми роль санкцій [2, с. 33]. Вважаємо такий підхід правильним і прагматичним, але таким, що не

вичерпує всіх можливих ситуацій, а тому потребує уточнення. За умови підтримки позиції, що охоронна функція кримінального права полягає у встановленні в кримінальному законі заборон вчинення суспільно небезпечних діянь, що заподіюють чи можуть заподіяти істотну шкоду певним суспільним відносинам та визначення покарання, яке підлягає застосуванню до тих осіб, які вчиняють такі діяння, засобами реалізації цієї функції слід визнавати конструювання певних кримінально-правових норм (статична охорона), спрямованих на охорону визначених об'єктів, як кінцевий результат процесів криміналізації та пеналізації (динамічна охорона). Важливим питанням є з'ясування меж (обсягу) втілення охоронної та регулятивної функції та їх розмежування в часі з огляду на темпоральне домінування власне однієї з зазначених функцій. Отже, визначення поняття «кримінально-правова охорона» за функціонального підходу має також залежати від прийняття того чи іншого теоретико-методологічного підходу щодо розуміння охоронної функції кримінального права та меж її дії і прогнозовано викликати зауваження прихильників відмінної позиції.

Література:

1. Шепетяк О. М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Олег Шепетяк. Київ : Фенікс, 2015. 256 с.
2. Гуторова Н. О. Охоронна функція кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. Харків, 2014. С. 31–35.
3. Панов М. І. Завдання та функції кримінального права. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / редкол. : В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. Харків : Право, 2016. С. 206–209.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 5-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2015. 528 с.
5. Синьов О. В. Права людини як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Право і безпека*. 2005. № 4'2. С. 30.
6. Баулін Ю. В. Наступність у кримінальному праві: до 70-річчя Ю. В. Бауліна : матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова), О. В. Харитонова, Н. В. Маслак та ін. ; Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава мудрого. Харків : Право, 2023. 352 с.

7. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

8. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник для студентів юрид. вузів і фак.] / [Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського. К. : Юрінком Інтер, 1999. 896 с.

9. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2014. 944 с.

10. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак. закл. вищ. освіти. Вид. 2-ге, змін. та допов. Львів, 2019. 666 с.

11. Анастасія Оцяця. Охоронна функція кримінального права України: основні доктринальні підходи. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : кол. монографія / за ред. проф. О. В. Козаченка, проф. Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 239–258.

12. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-81>

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ ІНСТРУМЕНТІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ткаченко Владислав Віталійович

аспірант

Європейський університет

м. Київ, Україна

Штучний інтелект у сучасному світі без перебільшень є найбільш прогресивною технологією яка здатна суттєво змінити усі сфери життя людей.

На жаль, як показує практика, для осіб, які не мають достатнього рівня освіти в галузі ІТ, включаючи простих громадян, публічних людей, політиків та посадових осіб як в Україні, так і в усьому світі,